

Kikis expressbud

Den som vill bli en fullvärdig häxa ska enligt traditionen tillbringa ett år i en främmande stad. Det vill 13-åriga Kiki. Därför ger hon sig iväg på sin flygande kvast, med den svarta katten Jiji som sällskap. I den nya staden startar hon Kikis expressbud, där hon flygande transporterar allehanda saker. Men när häxkraften plötsligt sinar och kvasten inte vill lyfta blir det problem. En film om frigörelse, sökande efter identitet och om vikten av att alltid tro på sig själv. Av Hayao Miyazaki, vars animerade filmer, som *Spirited Away*, *Det levande slottet* och *Min granne Totoro*, vunnit både hjärtan och priser världen över.

Rekommenderad från åk 1

EN FILMHANDLEDNING AV
AGNETA DANIELSSON

Handling

Enligt traditionen ska den som vill bli en fullvärdig häxa tillbringa ett år i en främmande stad. Därför ger sig den 13-åriga Kiki iväg från sitt hem. Färden går med hjälp av en flygande kvast, och med på resan är den svarta katten Jiji. Kiki drömmer om en stad vid havet, vilket hon också hittar. Hamnstaden Koriko blir hennes nya hem.

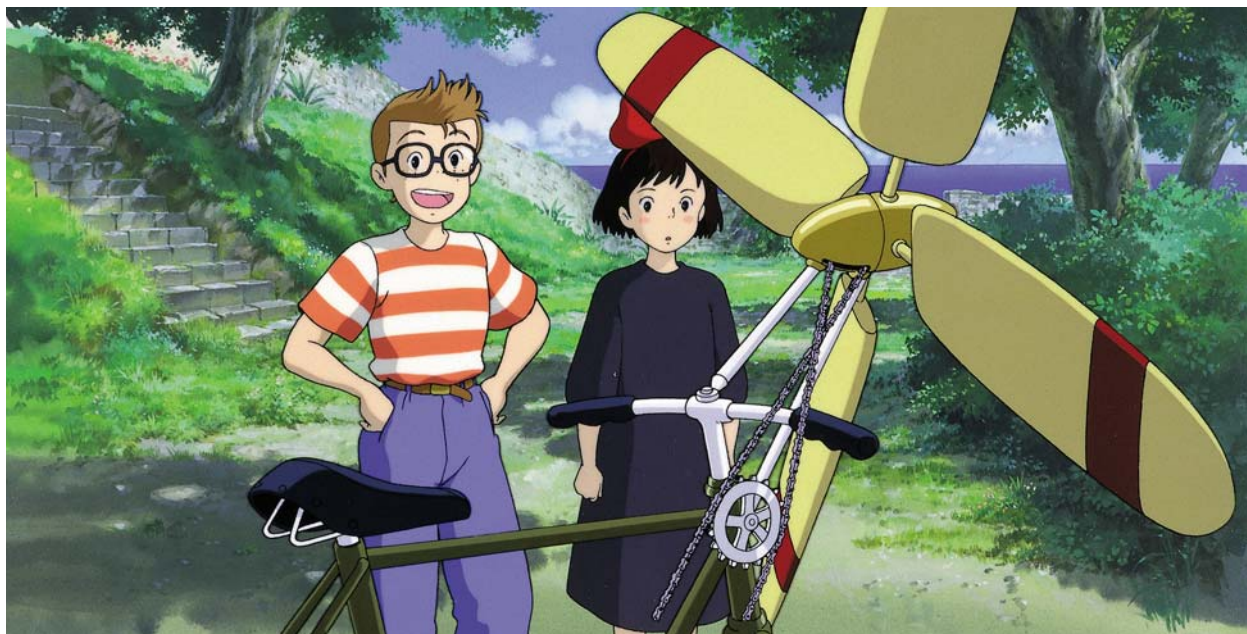
Hennes önskan är att på något sätt kunna hjälpa människorna i staden. Eftersom hennes enda förmåga är att flyga just kvast så måste hon hitta en verksamhet som

passar detta. Hon startar då en expressfirma för att leverera allehanda saker. Bostad får hon hemma hos bagarparet Osono och med deras stöd börjar hon bygga upp en kundkrets. På lediga stunder hjälper hon till i bageriet och underlättar på så vis för den höggravida fru Osono.

Det är inte så lätt att anpassa sig till det hektiska livet i storstaden, men Kiki gör sitt bästa. Genom sitt vänliga sätt och sin vilja att hjälpa till skaffar hon sig flera vänner. Hon får också en beundrare i pojken Tombo, men när Kiki jämför sig med andra flickor i staden sviktar hennes självförtroende. Hon tycker att de alla har så fina kläder, medan hon själv går i sin svarta klänning. Det är inte roligt att hela tiden vara annorlunda. Hennes tvivel på sig själv gör att den magiska kraften tar slut. Att få kvasten att lyfta fungerar inte och hon kan därför inte längre åta sig jobb som bud. Ledsen sitter hon på sitt rum och känner sig ensam. Att Jiji förälskat sig i grannkatten Lily förstärker bara känslan.

En kvinnlig konstnär som hon tidigare träffat bjuder hem henne till sitt hus i skogen och genom långa samtal, många skratt och öppen vänskap inser Kiki att livet har sina med- och motgångar, men att man alltid ska ha tillit till sig själv och att man ibland måste kämpa.

Efter dagarna tillsammans med sin vän återvänder Kiki till staden. På tv ser hon hur en zeppelinare, som flugit över staden vid några tillfällen tidigare och som Tombo varit engagerad i, havererat och nu skapar totalt kaos i stan. Till sin förfäran ser hon att Tombo är inblandad i kalabaliken. I tv-rutan kan hon se hur han högt uppe i luf-

ten hänger i ett rep under luftfarkosten, och att han är i verklig livsfara. Hon rusar ner till stan och lyckas få låna en vanlig piassavakvast av en gatsopare. Förvånade fotgängare ser hennes totala koncentration då hon grenslar kvasten, men hon lyckas få upp den i luften och får den också att gå i rätt riktning. I sista stund lyckas hon rädda Tombo, och under folkets jubel och tv-journalisters exalterade rapporter kan de landa i säkerhet på torget. Kiki känner sig därefter fullkomligt accepterad i staden, och hennes självförtroende är återigen gott.

Livet i staden återgår till vardag för dem alla. Kiki arbetar med sin expressfirma och umgås med Tombo och hans vänner på fritiden. Jiji och grannkatten Lily har fullt upp med sina små ungar, liksom bagarfamiljen med sin nyfödda baby. Och hemma hos Kikis föräldrar läser man hennes brev och gläds över att hon klarade sin uppgift så väl, att hon trivs med sitt liv och att hon nu verkligen är en riktig häxa.

Frigörelse och identitet

Att lämna mamma och pappa är inte lätt. Inte om man är två år, inte heller om man är tretton. Ibland kan det behövas lite hjälp på vägen för att det inte ska bli för jobbigt.

Att Kiki ska flytta är alla i familjen införstådda med. Mamman pratar drömmande om hur det var när hon i samma ålder gav sig iväg på sin resa för att bli fullvärdig häxa. Pappan har ändå svårt att släppa henne. För hans del kunde hon gärna ha väntat en månad eller två.

I Kikis ålder, i psykologiska termer benämnd adolesensen, handlar det om just detta: att frigöra sig från föräldrarna och att söka efter en egen identitet. Det är inte okomplicerat. Kompisarna är viktiga. För Kiki som helt slänger sig ut i det okända är det en trygghet att hon har katten Jiji. Också i många andra filmer har huvudpersonen stöd från en liten vän, som ibland även fungerar som ett alter ego. De är tacksamma att föra utvecklande samtal med. Benjamin Syrsa och Pinocchio är ett sådant radarpar, där den primära frågan handlar om identitet. Ett annat exempel är cirkuselefanterna Dumbo, som blir utskräddad av i stort sett alla för sina enorma öron. Vilken tur för honom att han har den lilla musen Timothy som

lyckas få sin deprimerade vän att tro på sig själv och upptäcka den för elefanter ovanliga talangen, konsten att flyga.

Men ibland räcker det inte med Jiji. Kiki ser de andra flickorna i stan. Hon hör deras kommentarer om hennes kläder, är medveten om deras fnissande och ser hur de alltid går i små grupper. Själv går hon i sin gammalmodiga klänning, ensam.

Något som också är viktigt för Kiki i början av sin resa är pappans radio. Precis som småbarn har gosedjur och söndertummade trasor som trygghet, fungerar radion som ett övergångsobjekt. Fram till att budfirman kommer igång och hon börjar bli en bekant person i staden finns radion påslagen i bakgrunden. När häxkraften senare tryter och hon i sin ensamhet sörjer allt som inte fungerar söker hon sig tillbaka till radion och det känslomässiga band som finns till familjen genom den. Men den är inte nog utan hon måste hitta andra vägar att hantera sin känsla av otillräcklighet och vilshenhet.

- Kiki och Jiji är riktiga kompisar. De skrattar och har roligt ihop, hjälper varandra när det är problem men kan emellanåt också bli sura på varandra. Särskilt lika är de egentligen inte. Beskriv hur ni tycker att Kiki är. Beskriv sedan hur ni tycker att Jiji är. Varför är det bra att de är olika till sättet? I vilka situationer är det bra att vara som Kiki? I vilka situationer är det bra att Jiji är den som bestämmer?

- Hur tror ni att Kiki känner sig när de andra flickorna skrattar åt hennes kläder? Hade det varit bättre för henne om hon hade köpt en annan klänning? Känns det viktigt att ha likadana kläder som sina kompisar, eller de man skulle vilja vara kompis med? Vad är bra med att ha likadana kläder? Finns det något som kan vara bra med att ha olika? Har ni önskat er kläder som ni inte fick? Hur kändes det? Varför tyckte inte era föräldrar att ni skulle få dem?

- Kikis mamma säger att själen måste vara det viktigaste hos en häxa. Det är själen och anden som gör att en häxa

kan flyga och hela hennes kraft kommer inifrån. Men vad menar man egentligen när man pratar om själen? Vad är en persons själ? Och varför tror ni att föräldrar nästan alltid säger att det är en persons insida som är det viktiga, inte hur man ser ut utanpå? Kan det verkligen vara så? Är det då fel av Kiki att drömma om de röda lackskorna som hon ser i ett skyltfönster?

Vår bild av häxor

Kiki är förmodligen inte representativ när man i allmänhet tänker på häxor. En så pass ung, söt och artig liten häxa utgör knappast sinnebilden. Några i filmen kommenterar också med viss förvåning hennes ålder. De häxor vi möter i folksagor och myter är alla äldre och nog så motbjudande. Med sina magiska förmågor utför de onda handlingar, allt i djävulens tjänst. En del av de värsta åter till och med barn, med god aptit. Lamina i antikens Grekland, romerska Striga eller Baba Jaga i den slaviska folksagan är bara några exempel på det. Plus förstås den skumögda häxan i Bröderna Grimms *Hans och Greta*.

Men häxorna i Eiko Kadonos bok, som *Kikis expressbud* baserar sig på, är långt ifrån ondskefulla. Kikis mamma till exempel har som specialitet att koka ihop medicin och detta uppskattas mycket i den stad där hon verkar. Aningen sorgset konstaterar hon att häxor börjar bli ovanliga, att det inte längre finns så många kvar. För flera i staden där Kiki bosätter sig är det första gången de ser en häxa, och en del av de mer stressade verkar anse att häxor tillhör det förgångna. Om Kikis livssyn inte passar det moderna samhället är det bara att beklaga.

Kikis mamma säger att Kiki alltid ska ha ett leende på läpparna, och det har hon ofta. Dessutom är hon väldigt hjälpsam, och eftersom hon alltid försöker göra det bästa för människorna i staden blir hon omtyckt av många. De tycker helt enkelt att hon är snäll.

Författaren Stefan Einhorn, som skrivit *Konsten att vara snäll* (Månpoeket, 2005), menar att det inte räcker med att man tänker goda saker för att vara snäll, utan att det viktiga är att man gör goda handlingar. Det gör Kiki. Hon hjälper till exempel den gamla damen att grädda pajen och att byta glödlampor, trots att ingen kräver det av henne.

- Hur tycker ni att man är om man är snäll? Hur tror ni att vuxna vill att barn ska vara när de säger till dem att vara "snälla"? Är det viktigt att man är snäll? Kan man bli för snäll? Är man snäll om man gör något som andra vill, men som man själv inte tycker är så bra? Varför tycker ni så?

- Om ni tänker på en häxa, hur ser hon då ut? Rita en häxa! Jämför din teckning med kompisarnas. Har ni några likheter? Skillnader? Hur tror ni att ni fått era föreställningar om hur en häxa ser ut?

- Kiki är stolt när hon flyger in i staden och vill gärna att alla ska se att hon är en häxa. Varför tror ni att hon blir så sur på Tombo när han senare ropar "fröken Häxa" efter henne? Tror ni att han kan förutse att hon ska reagera så? Varför tror ni att han skriker så?

Med trollkraft i blodet

Om häxorna i folksagorna domineras av de mer åldersstigna, finns det i fantasygenren betydligt yngre häxor och trollkarlar. Många av dem har föräldrar med övernaturliga krafter. Kiki är förstas en av dessa. En annan är Harry Potter.

Att Harrys föräldrar är berömda inom trollkarlsvärlden blir han först medveten om efter att under sina elva första år ha vuxit upp hos sin odrägliga moster och hennes familj. Denna familjen Dursley försöker till varje pris dölja det skamliga faktum att Harrys föräldrar hade magiska krafter. Själva tycker de att deras själsligt torftiga "mugg-larliv" är normen. För Harry är det en ren befrielse att slippa den mentala tvångströja som livet hos mostern innebär. Hans känslor överensstämmer väl med den ryske folkloristen Vladimir Propps teori kring sagans uppbyggnad. Enligt honom brukar sagan börja med ett tomrum, en brist, som till sist upphävs av en fantastisk förändring. För i sagan är ju allt möjligt, även om det på "verklighetsplanet" inte blir några lyckosamma händelser.

När Kiki som 13-åring själv tar beslutet att lämna sitt hem för att bli en fullvärdig häxa, och Harry, två år yngre, ges möjlighet att börja sin utbildning till trollkarl vid Hogwarths trollkarlsskola finns likheter. De söker båda

efter sin identitet och genom att lämna hemmet tvingas de frigöra sig och på olika sätt klara av att hantera motgångar.

Harrys utbildning är omfattande. Det är undervisning i de mest skiftande ämnen, och de olika äventyr och prövningar som han är med om visar vikten av att faktiskt behärska lite av varje. Kiki däremot har endast en specialitet, att flyga kvast. Men hon strävar inte efter ett bredare register utan ser till att hitta en sysselsättning som gör att hon klarar sig bra inom sin nisch. Hennes mission, precis som alla andra häxors i den berättelsen, är att utifrån sin kunskap hjälpa människorna i sin stad.

Det uppdrag Harry har är betydligt mer komplext och svårgreppbart. Han ska ta upp kampen mellan det goda och det onda och försöka hålla ondskan stängd. Det är inte lätt eftersom den kan uppenbara sig i de mest förträddiska former, i de mest oväntade situationer. Det kräver en mer heltäckande kunskap och beredskap. Om Kiki verkar helt öppet i samhället så slåss Harry mot ondskan i det fördolda. Ofta är han och hans kompisar ensamma när de ska utkämpa en livsfarlig strid mot något vidunder.

Det gemensamma för Kiki och Harry, och många andra i genren, är att de måste ta ställning till gott och ont. De lär känna sig själva, och inser vikten av att ha vänner för att klara detta. Båda betonar de också människors lika värde och behöver de ta någons parti så blir det inte sällan för de svagare.

- Intresset för fantasy är stort. På biograferna kan vi se film efter film med magiska inslag. Harry Potter-filmerna, *Narnia*, *Spirited Away*, *Sagan om Ringen* och *Guldkompassen* är bara några exempel. Tycker ni om fantasy? Varför tror ni att så många tycker om den typen av berättelser? Vad är det som är det allra bästa med fantasy? Vilka upplevelser kan man få genom fantasy, som man inte får genom en mer verklig berättelse?

- Tombo säger att han gärna skulle ha varit född i en häxfamilj. Varför tror ni att han säger så? Och är det egentligen så stor skillnad mellan att vara född i en häxfamilj, som Kiki, och att inte vara det? Är skillnaderna större än likheterna mellan henne och alla andra som bor i staden? Finns det saker som bara hon, som häxa, kan göra?

Härligt starka tjejer

Ett genomgående drag hos de unga huvudpersonerna i Hayo Miyazakis filmer är att de är härligt starka tjejer, på

väg ut i livet. Men även om de är nog så kavata och framåt finns det alltid utrymme för reflektion kring den egna personen. De präglas alla av respekt för andra och deras synsätt på människor och allehanda varelser är högst jämlikt. Genom deras förhållningssätt till sig själva och omvärlden visar Miyazaki på vikten av att tro på sig själv. Filmerna, som *Spirited away*, *Min granne Totoro* och *Det levande slotet*, förmedlar alla ett hopp. Magi och övernaturliga företeelser är viktiga inslag i berättelserna, plus hans vackra detaljerade bilder, oväntade bildlösningar och annorlunda berättarspråk. Det som gör *Kikis expressbud* lite speciell är de miljöer där berättelsen utspelar sig. De känns väldigt välbekanta. Ett Sverigebesök på 1970-talet inspirerade Miyazaki så pass att vyer från både Stockholm och Visby får fungera som spelplats för historien om Kiki. Känner ni igen någon av byggnaderna? Om ni är riktigt uppmärksamma kanske ni hinner uppfatta svensk text på någon av stadens alla skyltar. På en står exempelvis Birger Jarls Torg.

- För Kiki är det viktigt att göra det hon lovat. Har hon lovat att lämna ett paket så ser hon till att det blir gjort, även om hon måste trotsa ilska fåglar och hiskeliga oväder. Men trots att hon verkar tuff och målmedveten erkänner hon några gånger att hon är rädd. Tror ni att hon är rädd när hon på slutet försöker rädda Tombo? Vad är hon rädd för? Tycker ni att man kan säga att någon som är rädd ändå kan sägas ha mod? Vad är mod? Kan ni komma på någon i verkliga livet som ni tycker visar mod?

Lästips

Eiko Kadono, *Kikis expressbud*, Ordbilder, Göteborg 2006

Produktionsuppgifter

Japan 1989

Originaltitel: *Majo no takkyūbin*

Manus: Hayao Miyazaki efter Eiko Kadonos roman

Producent & regi: Hayao Miyazaki

Musik: Joe Hishaiishi & Sydney Forest

Svensk röstregi: Hasse Jonsson

Svenska röster

Kiki - Sandra Kassman

Jiji - Kim Sulocki

Osono - Myrra Malmberg

Tombo - Oliver Åberg

Dora - Ewa Fröling

Tekniska uppgifter

Speltid: 103 minuter

Format: Vidfilm 1.1:85

Ljud: Dolby

Censur: Barn tillåten

Svensk premiär: 23 november 2007

Distribution

Sonet Film, Box 27 150, 102 52 Stockholm Tel 08-665 14 00/08, fax 08-665 14 24 epost: goran@sonetfilm.se

Redaktion

Andreas Hoffsten, Barn & ungdom, Svenska Filminstitutet, december 2007